

CHARMAINE LEE
(Southampton, 1949 – Salerno, 2021)

Charmaine (Anne) Lee, catedràtica de Filologia Romànica a la Universitat de Salerno, ens va deixar el 27 de juliol de 2021, després d'una llarga malaltia. Havia nascut a Southampton, Hampshire, el 26 de juliol de 1949, però la major part de la seva carrera acadèmica va transcórrer al món acadèmic italià. Formada al Westfield College de la Universitat de Londres, es va graduar en Llengües i Literatures Francesa i Espanyola l'any 1970, i sis anys més tard, ara ja a l'Istituto Universitario Orientale de Nàpols, es va doctorar en llengua i literatura francesa amb una tesi doctoral titulada *I fabliaux e le convenzioni della parodia* (1976). Els inicis de la seva activitat professional la van anar conduint per diverses universitats: va ser lectora d'anglès a la Universitat de Nàpols Federico II entre els anys 1979 i 1985 i professora substituïda de Filologia Romànica a la Universitat de la Basilicata, a Potenza, entre 1983 i 1986, on també va obtenir una plaça de Ricercatrice en Filologia Romànica l'any 1987. Del 1987 al 1993 va ser professora titular de Filologia Romànica a la Universitat de Cassino. Entre l'any 1990 i l'any 1993 va ser professora suplent de Filologia Romànica a la Facultat de Magisteri de la Universitat de Salerno, on va guanyar l'any següent una càtedra de Filologia Romànica, més tard transferida a la Facultat de Llengües i Literatures Estrangeres (2007) i, encara més tard, a la Facultat de Lletres i Filosofia (2006).

L'extensa producció científica de Charmaine Lee s'ha centrat sobretot a l'entorn de la narrativa medieval, en gairebé totes les seves materialitzacions. Però també s'ha interessat per la poesia lírica o per aspectes més acostats a la transmissió de la cultura escrita, com ara les traduccions, les qüestions de gènere en la literatura medieval i els ambients i cercles que propicien determinats fenòmens culturals, i, d'una manera especialment lligada a la docència, per la filologia romànica. En els propers paràgrafs resseguirem només algunes de les seves publicacions més destacades. Com el lector podrà apreciar, en tot aquest reguitzell de treballs sovint s'hi pot observar una orientació que moltes vegades va a contracorrent de la metodologia que s'esperaria en una visió acadèmica tradicional. M'explico: els estudiosos de literatura medieval tendeixen generalment a desintegrar les fonts de les obres, a buscar models de comparació, a establir l'entramat de motius que s'encadenen, però poques vegades analitzen com aquests ingredients, sumats a l'art literari de l'autor, acaben donant no pas un collage curiós, sinó un producte diferent, amb significat propi. Dit d'una altra manera: es tendeix a descriure el procés de construcció de l'edifici i les bastides que s'hi van fer servir, però poques vegades a valorar l'edifici ja acabat i a remarcar com a fet evolucionat les fonts i la pròpia tradició (constructiva) literària. És una recurrència al llarg de tota la seva obra acadèmica, que és molt d'agrair perquè posa l'accent en el procés creatiu i en les transformacions que implica i posa al seu lloc l'aparat erudit que, a vegades, pot arribar a ofegar-ho tot.

La preocupació principal de Charmaine Lee al llarg de la seva carrera va ser l'estudi de la narrativa medieval. Va dedicar una atenció especial al gènere còmic del *fabliau*, que ja havia tractat a la seva tesi doctoral (reproduïda parcialment a *I fabliaux* 1976).¹ En aquest sentit, va editar i estudiar el conte faceciós de l'*Auberée*, al qual va dedicar dues edicions successives (1983 i 1995, ara 2000). La mobilitat textual d'aquest conte en vers ple de reescriptures (*remaniement*) és molt interessant i Lee el va editar en forma sinòptica, respectant al màxim el text de cada versió i comentant-les totes en un aparat final de notes de conjunt. Aquesta qüestió de mètode, que afecta bona part de la transmissió dels contes medievals en vers, va conduir-la a altres estudis posteriors sobre el mateix tema («Il giardino», 1978; «Techniques du remaniement», 1984; «Dinamica interna», 1983; «Writers and Reworkers», 1983; «La transmissione», 2000) i sobretot a «Bédier aveva

1. La bibliografia completa de Charmaine Lee es pot consultar a la plana web del projecte Rialto: <<http://www.rialto.unina.it/bcr/lee.htm>>. Les referències d'aquest text hi remetent. [Consulta: 10 de setembre de 2021.]

torto?» (amb C. Di Girolamo, 1995), on matisa les afirmacions de Bédier sobre la genealogia dels *fabliaux* i hi considera la importància de la circulació i «aclimatació» dels contes a diferents ambients culturals com una eina essencial per entendre'n la circulació i l'evolució textual. Un bon resultat d'aquest enfocament aplicat al conte medieval és l'interessantíssim volum que Charmaine Lee va coordinar sobre la circulació de la llegenda de Simbad a la Mediterrània (2013). L'estudi del gènere del conte també la va conduir a considerar la *vida* del trobador Guilhem IX i la famosa poesia del «gat ros» («La vida», 1987; «Le chat rouge», 2000). Resseguint el seu interès pels contes medievals, destaquen els seus treballs sobre el *Libro de Buen Amor* i la significació moral del conjunt de l'entramat de l'obra («The Tales», 1988; «Osservazioni», 1988; «I racconti», 1992).

Els seus estudis sobre èpica i narrativa en vers occitana reflecteixen el punt de vista metodològic que acabem d'esmentar i miren d'aprofundir en obres que podríem considerar de frontera, híbrides. Pel que fa a l'èpica, cal destacar la seva edició crítica de *Daurel e Beton* (1991 i 2000), una cançó de gesta estranya, amanida amb aventures corteses i episodis romàntics, que a més a més s'intitula *roman*.² Per escatir els problemes d'aquesta obreta va publicar diversos treballs que aborden aspectes complementaris («Il giullare e l'eroe», 1984; «Daurel e Beton», 2015; «Relire», 2017; i de manera parcial, «Robert Lafont», 2014).

El *Jaufre* és l'obra a la qual Charmaine Lee va dedicar el gruix més important de les seves recerques i potser l'obra amb què va fer una aportació més important a la filologia romànica. D'aquesta novel·la artúrica en vers occità, relacionada directament amb la Corona d'Aragó, que barreja molts gèneres —enllaçant especialment la narrativa amb motius procedents de la lírica—, en va publicar una edició crítica, primer en format digital, només amb aparat (2000),³ més tard en format llibre, amb aparat, anotació i estudi (2006). En els seus articles i publicacions ha anat abordant els principals problemes de l'obra: la transmissió manuscrita i la datació («L'elogio del re d'Aragona», 2000; «I frammenti», 2003; «La tradizione testuale», 2004; «Le manuscrit», 2007; «La tradition 'indirecte'», 2007; «Considerations sur la langue», 2011), els problemes de definició de gènere («Cavalleria», 2008; «*Jaufre*: Genre», 2017), els contactes amb la narrativa artúrica d'*oïl* («El simbolismo arturiano», 2002; «L'auteur», 2003; «*Jaufre* e il *Conte du graal*», 2006), la sintonia amb la ideologia cortesa dels trobadors («Guilhem de Montanhagol», 2005), l'Artur mediterrani —derivat de fonts que s'allunyen de les fonts corteses d'*oïl*— i les connexions amb altres tradicions («Artù mediterraneo», 2006; «Re Artù», 2007). La seva visió de conjunt sobre l'obra, sintètica i última, es pot llegir a «*Jaufre*: Gender»: obra híbrida, amb voluntat de crear un llenguatge narratiu alternatiu a l'Artur d'*oïl* (tot i que incorpora i reescriu molts dels seus motius), basada en una reutilització dels gèneres lírics trobadorescos i un ús ampli de la comicitat i la paròdia (relacionada amb la incorporació de motius de l'Artur «mediterrani»). Una joia literària dedicada a un rei d'Aragó que Lee proposa identificar amb Jaume I.

Charmaine Lee va dedicar també la seva atenció a l'estudi de la lírica medieval, ja amb treballs primerencs (l'antologia eròtica d'*oïl* *Il falcone desiderato*, 1980), més tard ja focalitzant l'obra lírica de Ricard Cor de Lleó, sobre la qual va publicar diversos estudis fonamentals («Le canzoni», 1998; «Nota sulla *rotrouenge*», 2005; «Ricardo I», 2015; «Richart the Lionheartz», 2018) o sobre trobadors occitans («*La chanson de femme*», 2006). Pel que fa al camp de la lingüística romànica, Charmaine Lee va publicar alguns estudis sobre lèxic i llengües literàries en contacte («Aspetti del vocabolario», 1982; «Il 'francese di Napoli'», 1993; «Le lingue romanze», 2016, i un estudi sobre els treballs gal·loromànics d'A. Vârvaro, 2015), i va escriure alguns dels manuals

2. Es pot llegir una reproducció digital d'aquesta edició, sense notes ni aparat crític, a Rialto: <<http://www.rialto.unina.it/narrativa/daurel.htm>>. [Consulta: 10 de setembre de 2021.]

3. Vegeu Rialto: <<http://www.rialto.unina.it/narrativa/jaufre/jaufre-i.htm>>. [Consulta: 10 de setembre de 2021.]

universitaris de filologia amb més lectors a Itàlia: *Introduzione allo studio*, 1987; *Avviamento*, amb C. Di Girolamo, 1995 (ara 2002); *Linguistica romanza*, 2002, revisada el 2017; i *Introduzione alla linguistica romanza*, amb S. Galano, 2005.

Per altra banda, Charmaine Lee va dedicar diversos estudis a les traduccions medievals de Sallusti («“Un ffamoso libro”», 1988; «Fernán Pérez de Guzmán», 1994; «Sallustio», 2003; «Sallustio nel Medioevo», 2010), als ambients literaris del Nàpols medieval («A French Chronicler», amb C. Di Girolamo, 1985; «Avignon and Naples», 1997; «Letteratura francoitaliana», 2015; «Naples», 2016; «Writing History», 2017), a l'obra de Giovanni Boccaccio («Fonti», amb C. Di Girolamo, 1995; «Rewriting», 2010; «La cultura a Napoli», 2013; «Boccaccio's Neapolitan Letter», 2013; «Boccaccio», 2014); a la subjectivitat en l'escriptura medieval («Significato dell'autobiografia», amb C. Di Girolamo, 1993; «La scrittura soggettiva», amb C. Di Girolamo, 1994; *La soggettività*, 1996) i la misogínia («La tradizione misogina», 2004).

Charmaine Lee també va participar activament en la redacció de ressenyes, especialment a la revista *Medioevo Romanzo*, però també a *Belfagor* i altres revistes de filologia (ocasionalment a *Llengua & Literatura*). En els darrers anys també va formar part de projectes filològics com el *Dizionario On line dell'occitano medievale* <<http://www.dizionariodoc.unisa.it>>, o el projecte *Voces de mujeres medievales*, de la Universitat de Santiago de Compostella, entre d'altres. I també s'obria a treballar més enllà de l'acadèmia. Quan el director italià Giacomo Battiato va planificar una sèrie de televisió que adaptés la celebèrrima novel·la d'Umberto Eco *Il nome della rosa*, va demanar-li assessoria lingüística. A la sèrie, una noieta, en contrast amb els monjos i les dignitats polítiques i eclesiàstiques, parla en occità. Un equip de la Universitat de Salerno format per la professora Lee, Sabrina Galano i Beatrice Solla, va procedir a traduir alguns diàlegs a l'occità i a entrenar actors en la pronúncia. És un exemple més de l'obertura de mires i de la voluntat de fer conèixer la filologia fora de l'acadèmia, de desdramatitzar-la, que la va fer tan estimada.

Els qui vam freqüentar la professora Lee al llarg dels anys n'apreciàvem la saviesa, certament. Però també la qualitat humana, la ironia sovint hilarant i una barreja extraordinària de generositat, tracte afable i rigor acadèmic, que li va valer, entre els seus estudiants i col·legues, l'apel·latiu simpàtic de *la super-prof*. La professora Charmaine Lee deixa un llegat intel·lectual que els seus deixebles, des de Salerno i altres universitats italianes, continuaran i aprofundiran. I també deixa un grup molt gran d'amics, arreu del món, que la trobaran a faltar i que ploren la seva desaparició prematura.

Sadurní MARTÍ
Institut de Llengua i Cultura Catalanes
Universitat de Girona

ROBERTO SOTTILE
(1970-2021)

La scomparsa di Roberto Sottile, morto improvvisamente lo scorso 7 agosto all'età di 51 anni, lascia un grande vuoto e genera profondo sconforto.

Roberto Sottile ha insegnato Linguistica italiana nell'Università di Palermo e, negli anni 2005-2008, Lingua e cultura italiana nell'Università Garyounis di Bengasi, anni nei quali l'Università di Palermo si impegnò nel promuovere la lingua italiana in Libia.

Roberto Sottile, dialettologo di grande sensibilità, possedeva una speciale attitudine per l'indagine sul campo, maturata nel gruppo di ricerca dell'Atlante Linguistico della Sicilia.